

УДК 069.12:005.8

Ключко Юлія Миколаївна
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри музеєзнавства
і пам'яткознавства,
Київський національний університет
культури і мистецтва,
Київ, Україна
klyuchkou@gmail.com

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СУЧАСНИХ МУЗЕЇВ

Мета дослідження – розглянути музей як важливий ресурс для інвестицій і майбутнє суспільства та проаналізувати проектну діяльність як форму соціальної активності сучасних музеїв як засіб конструювання музеєм культурного, комунікативного й освітнього простору в контексті трансформації та модифікації музейної діяльності. **Методи дослідження** базуються на загальнонауковому принципі об'єктивності, культурологічному, структурно-функціональному й аналітичному методах під час аналізу теоретичних праць музеєзнавчого напрямку, культурно-освітньої роботи музеїв, предметне поле якої стосується проектної діяльності. **Наукова новизна дослідження** полягає в тому, що вперше в науковій літературі зібрані й проаналізовані факти щодо впливу нових форм соціальної активності музею на реалізацію базових функцій (зберігання, науково-дослідна діяльність, популяризація). **Висновки.** Визначено, що теоретичним підґрунтям для розвитку соціальної активності сучасних музеїв були основні положення «Нової музеології». Доведено, що сьогодні музеї виступають у ролі посередників при вирішенні складних соціальних проблем і конфліктів; проекти як ефективна форма реалізації соціальної активності музеїв сприяють адаптації музеїв і музейної галузі в цілому до сучасних умов соціально-економічного й культурного життя; підтримці та просуванню кращих зразків креативних музейних практик в Україні; виявленню, осмисленню та широкій репрезентації історико-культурної спадщини; розширенню партнерських зв'язків між музеями та впровадженню нових інструментів і технологій.

Ключові слова: музей, музейна комунікація, проектна діяльність, соціальна активність музеїв, музей участі, музейні практики, нова музеологія.

Ключко Юлія, кандидат педагогических наук, доцент кафедры музееведения и памятниковедения, Киевский национальный университет культуры и искусств, Киев, Украина

Проектная деятельность как форма социальной активности современных музеев

Цель исследования – рассмотреть музей как важный ресурс для инвестиций в будущее общества и проанализировать проектную деятельность

как форму социальной активности современных музеев, как способ конструирования музеем культурного, коммуникативного и образовательного пространства в контексте трансформации и модификации музейной сферы. **Методы исследования** основаны на общенаучном принципе объективности, культурологическом, структурно-функциональном и аналитическом методах в ходе анализа теоретических работ музееведческого направления, культурно-просветительной работы музеев, проектное поле которой относится к проектной деятельности. **Научная новизна исследования** состоит в том, что впервые в научной литературе собраны и проанализированы факты относительно влияния новых форм социальной активности музея на реализацию его базовых функций (сохранения, научно-исследовательская работа, популяризация). **Выводы.** Определено, что теоретической основой для развития социальной активности современных музеев стали основные положения «Новой музеологии». Доказано, что на современном этапе музеи выступают в качестве посредников при решении сложных социальных проблем и конфликтов; проекты, как эффективная форма реализации социальной активности музеев, содействуют: адаптации музеев и музейной отрасли в целом к современным условиям социально-экономической и культурной жизни; поддержке и продвижению лучших образцов креативных музейных практик в Украине; выявлению, осмыслению и широкой репрезентации историко-культурного наследия; расширению партнерских связей между музеями и внедрению новых инструментов и технологий.

Ключевые слова: музей, музейная коммуникация, проектная деятельность, социальная активность музеев, музей участия, музейные практики, новая музеология.

Kliuchko Yuliia, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Museology and Landmark Studies, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Project activity as a form of social activity of modern museums

The purpose of the article is to consider museum as an important resource for investment in the future of society and to analyze project activity as a form of social activity of modern museums as a means of constructing cultural, communicative and educational space in the context of transformation and modification of museum activity. **The research methodology** was based on the general scientific principle of objectivity, culturological, structural-functional and analytical methods in the course of analysis of theoretical works on museology, cultural and educational work of museums, the subject field of which relates to project activity. **The scientific novelty of the work** lies in the first attempt in scientific literature to collect and analyze the facts concerning the influence of new forms of social activity of museum on the realization of its basic functions (conservation, research work, popularization). **Conclusions.** It was established that the theoretical basis for the development of social activity of modern museums rests upon the provisions of the «New Museology». It was proved that at the present stage museums act as intermediaries in solving complex social problems and conflicts; projects, as an effective form of

implementing social activity of museums, contribute to the adaptation of museums and the museum industry as a whole to modern conditions of socio-economic and cultural life, support and promotion of the best examples of creative museum practices in Ukraine, identification, comprehension and wide representation of historical and cultural heritage, the expansion of partnership links between museums and the introduction of new tools and technologies.

Key words: museum, museum communication, project activity, social activity of museums, participatory museum, museum practices, new museology.

Вступ. Глобалізація та інформатизація суспільства, інтенсивне формування індустрії розваг активно впливають на презентацію музейних практик, які сьогодні пов'язані не тільки з процесами збереження та інтерпретації культурної спадщини, але й спробою вирішити актуальні проблеми соціуму. Прагнення актуалізувати свій потенціал і ресурси спонукає музеї впроваджувати соціально затребувані, інноваційні технології, які сприяють модернізації музейної діяльності, а також гнучкій адаптації музейних закладів до нової соціокультурної парадигми, моделі розуміння світу, враховуючи потреби соціального розвитку.

Сфера культури та музеїв є важливим ресурсом для інвестицій в майбутнє суспільства. Наші національні та загальноєвропейські ідентичності базуються на загальній культурній спадщині, яка є не просто спогадом про минуле, але важливим чинником для розуміння сьогодення і планування майбутнього. Музеї зазнали кардинальних змін, оскільки отримали соціальну відповідальність перед суспільством. Вони пропонують відвідувачам різні послуги, організовують соціальну та культурну діяльність, а також передають їм знання; залучають нові аудиторії, використовують нові медіа ресурси. Інноваційна діяльність музеїв розширює їх суспільний доступ, розвиває знання щодо спадщини. Музеї укріплюють культурні ідентичності, виступають медіатором у сфері міжкультурної взаємодії – всі ці завдання є надзвичайно важливими. Музеї є дуже корисними для суспільства, оскільки поширюють регіональні цінності в епоху глобалізації. Вони надають послуги і створюють нові ресурси для місцевого, регіонального та національного рівнів суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціальної активності сучасних музеїв знайшло своє відображення в роботах О. Мастениці, О. Сапанжі, Н. Грінчевої, Т. Беннета, К. Смаглій, Н. Мусієнко, О. Чепелик, О. Розумної тощо [1; 4]. Незважаючи на певні дослідницькі здобутки зазначеної проблеми, питання участі музею у соціально-економічному, культурному житті соціуму залишається малодослідженим.

Мета статті – проаналізувати проектну діяльність як форму соціальної активності сучасних музеїв, як засіб конструювання музеєм культурного, комунікативного і освітнього простору в контексті трансформації та модифікації музейної діяльності.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, теоретичним підґрунтям для розвитку соціальної активності сучасних музеїв були основні положення «Нової музеології». Організаційне оформлення цього напряму розпочалось

у 1983 р. в Лондоні на Генеральній конференції ІКОМ, а в 1984 р. фахівці зібрались у Квебеку на Перший міжнародний семінар «Екомузей і нова музеологія», де була вироблена єдина позиція із загальних питань і ухвалена декларація про мету і основні принципи нового руху, що, зокрема, передбачала поворот музеології до соціальних і політичних проблем. «Нова музеологія (екомузеологія, соціальна музеологія та інші форми активної музеології) займається, передусім, питаннями суспільного розвитку. Вона згуртувала людей для того, щоб вони вивчали себе та навчалися один в одного» [2, с.125]. Декларація підтверджувала першорядне значення соціальної місії музею порівняно з його традиційними функціями, а викладені в ній ідеї значною мірою зводилися до «еволюційного визначення екомузею», запропонованого Ж. А. Рів'єром.

На поч. ХХІ ст. до осмислення ідей нової музеології в своїх роботах звертається Ж. Давалон, який вважає, що соціальні зміни, які сприяють трансформації музею як соціальної інституції, підводять традиційну науку до рішень, що були апробовані свого часу революційним рухом у музейній сфері. І серед них він виділяє міждисциплінарність, взаємостосунки музею з його соціальним оточенням і перетворення закладу у відкриту для суспільства систему, зміна ставлення до музейного предмета, нові погляди на публіку. Фактично, «Нова музеологія, повернувши музей до публіки (соціальної групи, яка має інтерес до цього музею), запрошує до переосмислення питання соціальної орієнтації музею» [7]. Також необхідно зазначити, що вже декілька років на американських і європейських конференціях обговорюється проблема зміни парадигм, тобто перехід від «культури споживання» до «культури участі». Загалом, термін «культура участі» ввійшов до музейної галузі з сфери інформаційних технологій. На наш погляд, в умовах музейного середовища «культуру участі» можна визначати як діяльну й усвідомлену участь людей в культурних та соціальних процесах, можливість для них бути не тільки споживачами або об'єктами впливу, але й здійснювати свій власний внесок у прийняття рішень і створення культурних подій, тобто брати активну участь у процесі осмислення і актуалізації культурної спадщини. Зокрема, американська дизайнер-експозиціонер Ніна Саймон, автор першого навчального посібника «Музей участі» («Participatory museum»), так визначає заклад, який працює за принципом «культури участі»: це заклад, де відвідувачі можуть самостійно створювати будь-що, об'єднуватись, обмінюватись думками між собою щодо змісту створеного. «Створювати» означає, що відвідувачі можуть привносити свої власні ідеї, об'єкти та ін. форми самовиразу в музейне середовище. «Обмін думками» означає, що люди обговорюють, реорганізують і перерозподіляють як те, що вони бачать, так і те, що вони створюють під час візиту. «Об'єднуватись» передбачає взаємодію відвідувачів з ін. людьми – персоналом і відвідувачами, – які розділяють їх інтереси. «Зміст створеного» означає, що все відбувається на базі об'єктів та ідей, наданих музейною інституцією [8].

На наш погляд, нові форми соціальної активності музею впливають на виконання ним базових функцій (зберігання, науково-дослідна діяльність,

популяризація). Зважаючи на те, що ідеологія проектування – одна із провідних тенденцій сучасної культури, проектна діяльність, як нова технологія в музейній справі, останнім часом набуває великого розмаху та демонструє значну комунікативну ефективність порівняно з традиційними формами музейної діяльності. Адже, саме проектна діяльність вчить досягати результату, самостійно мислити, вирішувати проблеми шляхом застосування необхідних знань. Проекти за принципом «культури участі» змінюють стосунки всередині самого музею, де на зміну екскурсіводу приходять модератор культурного діалогу, де індивідуальний досвід співробітників має не менш важливе значення, ніж їхні спеціальні знання. Фактично, сутність музейних партисипативних проектів полягає в тому, щоб музейна колекція, на основі спільної пам'яті створювала зв'язки між людьми, інститутами, поняттями, концепціями, смислами. При цьому, «культура участі» – це те, що вимагає часу й значних зусиль від музейних працівників, робота, яка спрямована на суспільну терапію, на те, щоб збільшувати толерантність, розвивати здатність людей приймати ін. думку та жити в складному світі.

Як засвідчив аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду, сьогодні музеї постають в ролі посередників при вирішенні складних соціальних проблем і конфліктів. Звичайно, це залежить від тих цілей, які ставить перед собою музей, від концепції його діяльності. Програма «Музей змінює життя» Асоціації музеїв Ірландії може слугувати гарним прикладом того, як музей пропонує своїм відвідувачам зайняти активну громадську позицію. Асоціація загалом підтримує музейні ініціативи, спрямовані на досягнення позитивних соціальних змін, появу нових ідей. Принципи її роботи наступні: всі музеї різні, але кожен із них може знайти свої власні способи для збільшення свого впливу на суспільство; кожна людина має право брати участь у житті й роботі музеїв, думки та відгуки відвідувачів можуть збагатити музейні практики; активна соціальна роль музею змінює його на краще; музеї виховують вміння критично мислити, дискутувати і ставити питання; гарний музей завжди пропонує ініціативи, які відповідають інтересам публіки; музей працює ефективно, якщо він має справу з сучасними проблемами; музей виховує почуття соціальної справедливості; музей не є нейтральним простором. Він інтегрований в середовище і впливає на його своєрідність [5, с. 70–72].

Професор Джетте Сандаль, музейний радник і екс-директор Копенгагенського музею, наводить приклад із діяльності цього музею, де активно використовуються цифрові технології. Жителі міста брали участь у проекті «Стіна», створюючи «карту» міста на інтерактивному мультитач дисплеї. Професор Сандаль підкреслила, що музейний працівник повинен володіти міждисциплінарним підходом, тому ідеальним співробітником може стати людина ззовні, позбавлена стереотипів традиційної музейної діяльності. Нація Алі із Асоціації музеїв Бірмінгему описує такий феномен як активне кураторство. Ця модель вимагає від куратора нових вмінь і навичок, ніж тих, що необхідні для дослідницької роботи та організації виставок. Куратори покликані не тільки виконувати ці завдання, але повинні вміти взаємодіяти з акціонерами, працювати з поточною статистикою, враховувати стан справ

і тренди як всередині, так і поза музеєм, тобто використовувати комплексний підхід [5, с. 73].

Культурно-освітні практики українських музеїв останнім часом також представлені різними програмами й проектами. Розглянемо детально найбільш масштабні, на наш погляд, проекти соціального спрямування.

У 2015 р. стартував *Освітній фестиваль Арсенал Ідей*. Організаторами проекту були Національний культурно-мистецький і музейний комплекс «Мистецький Арсенал» та Благодійний фонд «Мистецький Арсенал», який здійснює розробку, оперативне управління й фінансування проекту. Реалізація Арсеналу Ідей є своєрідним експериментом, адже проект створено спільно з партнерами за кошти, залучені фондом від партнерів проекту та благодійників.

Сьогодні Арсенал Ідей – це креативний комунікативний простір у Мистецькому Арсеналі (м. Київ), щорічний міждисциплінарний фестиваль, що в ігровій інтерактивній формі презентує найкращі здобутки нових освітніх тенденцій, проектів та програм. Куратори фестивалю завжди ставлять за мету – досягти неможливого, тому за три роки Арсенал Ідей встиг об'єднати в одному просторі творчість дітей та дорослих, мистецтво, науку та інновації, найкращі освітні програми українських музеїв, реалізувати найрізноманітніші креативні спецпроекти. Основними принципами проекту є:

- поєднання мистецтва, науки, інновацій;
- інтерактивність;
- мультидисциплінарність;
- соціальна спрямованість, відкритість та широке партнерство.

Сутність даного проекту полягає в формуванні усвідомлення, що музеї є важливими громадськими інституціями, які сприяють вільному обміну думками та можуть прищеплювати дітям і молоді такі цінності, як спільні підходи до вирішення актуальних завдань, творчих і наукових пошуків, стимулювання різноманіття та креативності, інтересу до усього нового – інновацій, технологій, а також волонтерства й підприємництва. Також одним із завдань форуму є формування та подальше втілення спільно зі школами, освітнім і культурним сектором інноваційних проектів, що сприятимуть наближенню дітей до культурного простору, підвищенню інтересу до мистецтва та музейної сфери.

До того ж, Арсенал Ідей є соціально орієнтованим проектом. Адже, одним з вагомих напрямків проекту є соціальна програма, яка передбачає розробку адаптованих програм, створення інтерактивних творів мистецтва та унікальних інсталяцій, які можуть стимулювати сенсорне сприйняття навколишнього світу, проведення серії спеціальних майстер-класів та організацію безкоштовних екскурсій до Арсеналу Ідей для дітей та підлітків з особливими потребами, дітей з соціально незахищених груп. Зокрема, у програмі фестивалю в рамках соціальної програми «Простір рівних можливостей» створено простір комунікації, де діти з інвалідністю разом з іншими дітьми об'єднуються в єдиній творчій грі.

Уже традиційно, Програма фестивалю розрахована на широкі кола відвідувачів – сім'ї з дітьми, дітей та підлітків, батьків, професійну спільноту, представників громадських та приватних ініціатив, зацікавлених кіл, потенційних інвесторів. Арсенал Ідей надає досвід ефективної колаборації та залучення широкого кола партнерів у створенні різновекторних освітніх програм, адже це місце впровадження інновацій та дослідницький майданчик одночасно (під час фестивалю проходять тематичні конференції з питань освіти за участі фахового середовища, організаторів, представників влади, громадського сектора, ЗМІ, партнерів).

Варто зазначити, що розвиток і вдосконалення проекту ґрунтується на отриманому досвіді, спостереженнях за дітьми та родинами, результатах співпраці з партнерами, зокрема міжнародними інституціями – Центром вивчення винаходів та інновацій імені Лемельсонів Смітсонівського Інституту (США) [6].

На наш погляд, проведення освітнього фестивалю сьогодні є особливо своєчасним, зважаючи на те, що музейна сфера в Україні потребує активних змін, впровадження інноваційних дитячих освітніх програм тільки отримує свій розвиток, а питання розвитку альтернативної освіти є надзвичайно актуальними на державному рівні.

З огляду на зазначене, проект і виставка «Герої. Спроба інвентаризації» (НХМУ) – мабуть, перший масштабний успішний музейний учасницький проект в Україні. Музей зобразив наскільки актуальною для суспільства може бути музейна колекція, як через експонат, через минуле можна обговорювати сучасні і дуже важливі проблеми, залучаючи до осмислення значну кількість українців. Виставка «Герої. Спроба інвентаризації» (грудень 2014 – травень 2015) була результатом участі Національного художнього музею України в Регіональному проекті «Машина часу. Музеї у XXI столітті» Гете-Інституту в Східній Європі та Центральній Азії. Усі експонати виставки об'єднувала спільна ідея – показати, кого героїзували в різні часи. Найбільш неоднозначну реакцію викликало у відвідувачів мистецтво радянської доби. Зрештою, одним із завдань виставки було спровокувати дискусію з метою переосмислення, хто такі герої, яку суспільну роль вони відіграють, які герої нав'язувалися суспільству, хто є сучасним героєм. Музей не вперше проводить виставки дослідницького спрямування, які провокують до самостійних роздумів та інтерпретацій. Проте, це вперше було створено таку масштабну й насичену експозицію, яку супроводжував вагомий текстовий матеріал – детальні «інвентарні книги» з творів і лаконічні експлікації, які розкривали сенс тематичних вузлів. Варто підкреслити, що куратори проекту не пропонували свого бачення сучасного українського героя, не називали конкретних імен: музей виступив модератором культурного діалогу, пропонуючи спільноті актуальні теми для обговорення. Міхаель Фер, один із розробників концепції виставки, незалежний музейний куратор (Берлін, Німеччина), директор інституту «Мистецтво в контексті» при Берлінському університеті мистецтв зазначив, що «роль музеїв – гуманізувати донесення інформації, якої надзвичайно багато в медіа-просторі» [3].

Висновки. Сучасні музеї посідають важливе місце в системі культури і освіти, залучають до участі в музейній діяльності різні категорії відвідувачів. Комунікація є важливим засобом розширення меж музейної діяльності, діапазону соціальних і культурних функцій, розробки та реалізації проектів, що дозволяє музею брати активну участь у культурному, політичному й соціально-економічному житті соціуму.

Сьогодні проекти є ефективною формою реалізації соціальної активності музеїв, яка сприяє адаптації музеїв і музейної галузі в цілому до сучасних умов соціально-економічного і культурного життя; підтримці та просуванню кращих зразків креативних музейних практик в Україні; виявленню, осмисленню та широкій репрезентації історико-культурної спадщини; розширенню партнерських зв'язків між музеями та впровадженню нових інструментів і технологій.

Проекти «культури участі» передбачають, що музей готовий відмовитись від ролі безумовного експерта, який транлює людям знання і цінності з позицій свого авторитету і який точно знає, що відвідувачі повинні засвоїти та визначити, до чого їх треба залучити; музей виступає в ролі модератора діалогу і представляє не одну точку зору, а цілий спектр думок в їх динаміці; зусилля музейного закладу сконцентровані на дослідженні інтересів і потреб аудиторії, спробах зрозуміти, що саме в колекції може входити в резонанс з життєвими інтересами спільноти і як досягти живого діалогу з сучасністю.

Список використаних джерел

1. Вайдахер Ф. Загальна музеологія : посіб. : пер. з нім. / Ф. Вайдахер / Львів : Літопис, 2005. – 632 с.
2. Проект: Герої // Музейний простір. – Київ, 2015. – №1/2. – С. 32–40.
3. Розумна О. П. Культурна дипломатія України: стан, проблеми, перспективи : аналітична доповідь [Електронний ресурс] / О. П. Розумна. – Київ, 2016. – 53 с. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/content/articles/files/kultu_dupl-26841.pdf/. – Назва з екрану – Дата звернення 10. 04. 2017.
4. Роль музеєв в межкультурном діалогі // Музей. – 2016. – № 7. – С. 70–73.
5. Смаглій К. Музейна реформа: європейський досвід для України / К. Смаглій // Агора. – Київ, 2015. – Вип.14. – С.38.
6. Фестиваль Арсенал ідей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://artarsenal.in.ua/uk/festival-arsenal-idej/>. – Назва з екрану. – Дата звернення 10. 04. 2017.
7. Davallon J. Le musée est-il vraiment un média ? / J. Davallon // Culture & Musées. – 1995. – No. 25. – pp. 99–123.
8. Simon N. Participatory museum. – Mode of access: [ttp://www.participatorymuseum.org](http://www.participatorymuseum.org). – Title from the screen. – Last access 22 April 2017.

References

1. Davallon, J. (1995). Le musée est-il vraiment un média ? *Culture & Musées*. No. 25. pp. 99–123.
2. *Festival “Arsenal idej” [Arsenal of ideas]*, [online] Available at: [<https://artarsenal.in.ua/uk/festival-arsenal-idej>](https://artarsenal.in.ua/uk/festival-arsenal-idej/) [Accessed 10 April 2017].

3. Project: heroes (2015). *Muzeinyi prostir* [Museum space], no.1/2, pp. 32–40.
4. Rozumna, O. (2016). *Cultural diplomacy of Ukraine: condition, problems, prospects: analytical report*. Kyiv, 53 p. Available at: <www.niss.gov.ua/content/articles/files/kultu_dypl-26841.pdf> / [Accessed 10 April 2017].
5. Simon, N. (2017). *Participatory museum*, [online] Available at: <http://www.participatorymuseum.org/> [Accessed 22 April 2017].
6. Smahlii K. (2015). Museum reform: European experience for Ukraine. *Ahora* [Agora], issue, 14, p. 38.
7. The role of museums in intercultural dialogue, (2016). *Muzei* [Museum], no. 7. pp. 70–73.
8. Vaidakher, F. (2005). *Zahalna muzeolohiia* [General museology]. Lviv: Litopys.

© Ключко Ю. М., 2017